

A' dalvilág boldog világ!

Künn más nap süt reám —

Olvadni fog, mint hópehely,

Mit ott benn álmodám!

TAVASZI UTAZÁSOM EMLÉKVIRÁGAI.

II.

UTITÁRSÁK RÖVID ÉS HOSSZABB IDŐRE.

(Folytatás.)

Im' a' tavasz eljött, kikirics virágzik.

— — — Kenyeres pajtásom,

Kötött vérség által én kedves rokonom,

Jer — —, menjünk ki együtt a' pusztára!

Báró Orczy Lőrincz,

(a' múlt század' közepén).

Május' első napján, midőn az egész keresztény világ ünnepelve hódol a' természet' bájos istennőjének, magam is nem mindennapi érzelmek közt ültem föl a' Pestről Kolozsvárra vivő gyorskocsira, melly amonnet a' Tigris fogadóhól nem épen tigrisi tüzzel, és sebes futással szokott kiindulni, 's utjában egyaránt gyorsan haladni. Utazóra nézve a' pénz után, kényelem és multság' tekintetében alig van elsőbb, 's fontosabb életkérdés annál: vajjon minő utitársakkal lép a' pályára. Ez nem olly lényeges, ha az ember more patrio, 's jó falusi szokásként, saját alkalmatosságán utazik; de az még is csak különös dolog, midőn a' minden kibérő által közösen bírt nyilvános kocsiban, szűk helyen összeszorulva, akarva nem akarva, olly felebarátok' szemébe kénytelenítetünk nézni, kikkel az, életben talán még soha nem találkozáunk, 's kiknek lelkiületét, gondolkodás 's érzésmódját legkevésbé sem ismerjük. Ezen genant helyzetből ered az, hogy eleinte csak a' külsőből, például a' ruházat- és arczvonásokból vonunk következtetést utitársaink' titkos belsejére, néha több ideig bizonytalanul találgatván életmódjukat, kedélyöket, utazási céljokat 'stb. Pedig más különben kinek mi köze mind-

ezekhez! Az illy utitársak eleinte egymás' ellenében többnyire ném Ξ fülelnek, ollykor ollykor gyanúsan, vagy inkább sejtőleg kacsingatnak egymásra, 's bár leginkább az utbaeső tárgyakon látszanak szeméiket legeltetni, mindazáltal főfigyelmök ismeretlen utitársaik' ki és milétének csendes puhatolásában összpontosúl. E' kissé kínos állapotot nálunk férfiaknál fölötte enyhíti a' dohány' bodor füstjéveli kellemes játszadozás, hű élettársunk, a' pipa vagy czigaróvali fesztelen társalgás, de a' szegény, gyöngébb szépnembeliek' sorsa e' részben sem olly kedvező mint a' mienk. Lassanként azonban kezdődik a' szóbeli ismerkedés, melly itt a' világ' minden egyéb uton történő ismerkedési modorától kiválólag különbözik, mert több kényszerítő kül- és belső ok miatt, utazás közben mintegy természeti, emberi kötelességnek tartjuk a' kölcsönös beszélgetés' fonalát nyelvünk' őrsőjével a' lélekől, bár nem mindig jó kedvvel, kihuzni, megindítani, 's ha félbe szakad, folytatólag tovább nyujtani, noha itt a' szünetesebb intermezzók inkább megengedhetők mint más egyéb társas körökben. 'S ime egy más utitárs' kocsi' egyhangu zörgését élesen felváltó, szokatlan hangján először is általános megjegyzéseket tevet a' legköszönyösebb tárgyokról, említi például, hogy még most kora reggel híves, csipős idő van, 's elkel a' jó meleg ruha vagy hogy lassan haladunk, az ut igen rossz, még a' lelkét is kirázza az embernek, e' tájék gyönyörű, isteni, vagy iszonyú kiellen 'stb. De ezen tulajdonkép' senkit nem illető bírálati szavakat inkább önmagában 's önmaga felé látszik eldummogni, mint más valamelly utitársához egyenesen intézni. Azonban az ismeretlen vis à vis, vagy a' jó szemszéd alig állhatja meg, hogy a' némileg még is csak neki szóló, 's őt

nógató szellemdús észrevételek' rejtett irányzatát szó nélkül hagyja, 's legalább helybenhagyó rövid accompnemenval ne vizsongozza, mert sokszor a' legkisebb elenmondás is, kivált kezdetben nem a' legszerencsésebb ismerkedési tapintatot árulná el. Ha már egyszer az üres beszélgetés felvilágosító holdként telni kezd, 's a' pusztán, szétszagattott szavak egymással szorosabban ölelkezni hajlandók, a' félig meddig az utitársak' szívének ajtajais nyíladozik, míg végre sokkal nyitabban, sokkal hamarabb tárul ki, mint más alkalommal más helyen és időben szokott. Gyakran megtörténik, hogy az illy sorstól összevezérlett utitársak csak elváláskor kérdezik egymástól: kihez volt szerencsém? vagy ezt különösen megkérdeni restellvén, egészen mellőzik; azonban beszélgetéseket még is többnyire kitudakolólag intézik egymáshoz, 's eleinte majd mindenik a' legszebb, legjobb oldalról ügyekszik magát megismertetni, — pedig az élesebb szemü emberismerő sokszor épen ez uton találja ki a' rosszabb, gyöngébb oldalokat, kivált az áltulajdonokkali hiú kérdést kis idő alatt is könnyen ki lehet ismerni; — eleinte itt nem ritkán a' leggőgösebb is leereszkedő jó indulatot, a' legdurvább is udvarias, megelőző magaviseletet, a' különben szóitalan komor, bőbeszédű jó kedvet, 's a' legönzőbb ember is különféle szivességeket mutat utitársa iránt, 's lehetőleg alkalmazza magát hozzá, jól tudván, hogy kivált nagyobb utban igen nagy hasznát lehet venni a' kölesönös szivességnek: 's bár e' tiszta, vagy tisztátalan érdek' fentartása egészen később is ritkán szakítatik meg általok; de miután már a' passagiérek egymás' nevét, sorsát, életmódját, körülményeit elveit, 's többféle jó rosz szokásait, tulajdnait, sokszor minden különösebb ismertető jegy nélkül is legalább általános, vagy jobban mondva, félig med-

dig kiismerék, a' szives bizalmasság és megszokottság annyira közéjük szorúl mintha már évek óta ismerték volna egymást, bár néha mindjárt az első látásra, vagy a' közelebbi kiismerés után, némelyek közt még nagyobb idegenkedés foglal helyet. 'S jaj annak, ki olly alkalmatlan szűk helyen, mint például a' mi gyorskocsink, az antipathia' megférhetlen ördögétől kínoztatik; jobb lett volna annak nem születni, mert kiállhatatlan emberének üldöző tekintetét, fül-és szívkinzó beszédét vagy bár mi boszantó modorát, szóval utált jelenlétét alig kerülheti ki, ha csak le nem száll a' közösen 's egyenlő joggal bírt kocsiról; de még is százszor inkább jaj az olly embernek, kit a' többi utitársak közt egy sem állhat ki, mert ha ezekben összetartó, elszánt bátorság lakozik, türhetlen személyöket halálra faggtatják, — 's mindazáltal hamarabb üldözik ki őt a' világból mint drágán megfizetett ülőhelyéből.

Ki, mint már főlebb megpendítém, csak a' fölöslegesen ismert papával vagy mamával, vagy csak, a' netalán nagy egyetértés miatt szóitalan férjecsével, utazik; ki csupán tiszteletből hallgatag 's tartozkodó titoknoka — vagy patvaristájával, avagy mint született philister, ezimeres equipage-ában vagy családi csészájában külön 's egyes egyedül jár kel, vagy inkább lézeng a' világ' csavargó ösvényein, az sohasem jutand illy emberileg érdekes tapasztalások' birtokába, de a' ki többször jár nyilvános és közös fuvaron, még a' mondottaknál furcsább, sajtáságosabb dolgokra is bukkanhatik, mert hitem szerint, csak az illy utazásra lehet alkalmazni a' világnak azon ismert, de eléggé éles észrevételét, miszerint szerelem, bor, kártya közt és uton, legjobban 's legkönnyebben lehet az embert kiismerni. Az utóbbinak alapoka a' főlebb előadottak' során kívül

még az is, mivel az utazás, sok kelleme' daczára, (kivált nálunk) elég bajjal jár, 's a' kényelemhez szokottabb emberek' vérét, kedélyzetét, e' próbáló tűzpont legtöbbször napfényre csalja ki, 's mivel a' hosszabb szorosabb együttlét' kényszerítő hatalma, itt a' legkülönböző sorsu, elvű, származású 's természetű emberekből egy olly eredeti zárt körű, de vegyes társaságocskát — coteriát — alakít, mellyhez hasonló, a' tarka új és új egyedi lelkeleték, erkölcsök' alruhában, vagy maga, valóságában, 's rövidebb idő alatti kiismerhetésére, aligha létezik; — különben is ha pontos számlálással vesszük fel a' dolgot, honn, 's kivált városban, néha két hónap alatt sem vagyunk 's beszélünk annyit legjobb ismerőnkkel, mint egy két nap alatt a' bár idegen de legtöbbször rokonilag, 's legelevenebb érdekekkel hozzánk szító utitársainkkal.

Szerencsémre Pesttől Debreczenig, részint a' legnagyobb rokonszenvvel egyező, részint legalább tűrhető utitársakkal ültem egy kocsiban. Találkozték ugyan köztünk egy különös férfiú, valami magában és magáért élő pesti német, kí majd mindnyájunk előtt ismeretlen rejtély maradott, de mi nem sokat gondolánk ezzel; — azonban a' többi meglepőleg különböző sajátságainál fogva, mind kiemelésre méltó egyed, 's a' hosszabb látás annyira emlékezetembe nyomta képeiket, hogy még most is olly elevenen állnak vagy inkább ülnek előttem, mintha ismét együtt utaznánk, 's valódilag hallanám beszédeik' disharmóniás zenéjét, mellynek gordon brúgóját a' kocsizörgés, csengőjét a' magyaros löszerszám' csörgettyűi, csattogó castagnettjét a' virgoncز betyárkocsisok' ostopattogtatása, dobját a' gyakran felváltott ötös hatos fogat' patkódöbörgése, 's éle-

sen siró sípját a' mátrai és hortobágyi szél' fuvása egészíté ki.

Mellőzván a' ránk nézve nem létező pesti németet, volt köztünk ugyanis egy szerény, becsületes erdélyi ifju, kit már csak azért is első helyen emlitek, mert a' gyorskocsiban mindig így ült, sohasem változtatá nem legkényelmesebb helyét, szünet nélkül egyenesen, vagy erdélyiesen szólva, merőben nézván nagy, hosszú utjának elébe. Ő utközben ritkán szólt, 's fölötte csendesen viselé magát; de az állomásokon néhány haszonvehető utasítással látott el engem 's egy alább jellemzendő társamat, mint kik később az ő honába valánk utazandók. A' második utitársat egy már nem fiatal, 's talán ezért nemének gyöngébb oldalát, az említett' ellenében kitünőleg eláruló, beszédese pesti magyar-német asszonyságban tiszteltük, kí valami ügyes-bajos pör végett utazván Kolozsvárra, ebbeli érdekét, 's nem épen mulattató házi viszonyait eléggé hosszasan, 's élénken tudá ugyan elterefereálni, de ha szebb, fiatalabb lett volna, mindenesetre szívesebben fogtuk őt kihallgatni, 's inkább buzgókodunk vele szemközt vagy oldalánál ülni. A' harmadik *passagier* egy schveiczi ifju vala. Ennek külső körülményeiből csak annyit tudánk meg, hogy pénze legalább mostanság elég van, 's valami nagy urhoz tart Szathmárba. Ő volt a' legvigabb kedélyű mindnyájunk között, sőt szeszélye igen gyakran a' bohóczkodás' csörgő sapkáját tévé fejére; egyre fűtyült, 's franczia szabadságdalokat dúdolt, rossz német nyelven előadott, de hellyel hellyel meghallgatható anekdotáin, 's kalandjain ő maga kaczagott legnagyobbakat, 's ha mi beszélünk neki, sokszor még legkomolyabb tárgyainkat is kinevette. Sohasem láttam illy átkozott új Demokritust! hisz' elvégre nevetési dühe annyira ment, hogy ha csak szemünkbe

nézett, azonnal vigyorogni kezdé. . . . aztán beszélj az illy emberrel! Haragudni nem lehetett reá, mert különben igen jószívű finak mutatkozik. Még most is nevetnem kell, ha Tell Vilmos' ezen furesa utódjára visszaemlékezem. Világjártassága, 's francia irodalomból merített olvasottsága legalább felületesen műveltnek hirdeték őt, de édes magyar hazánkat, hol megtelepedni szándékozik, csak rettegott pusztai betyárjairól, 's jó étkeiről 's borairól ismeré; evett is annyit, mint a' két pofára falatozó tót kaszás, 's ivott mint a' kefekötő. Ha olykor nevetési paroxismusa megszűnt, Schweitzről több érdekes dolgot beszélt, 's viszont figyelemmel, sőt csodálkozva hallgatá hazánk' ismertetésére szolgáló beszédeinket, 's különösen a' jó hangzású magyar népdalokat. Azonban mi sem bélyegzé ezen könnyelmű, 's elkorcsosult schweiczi ficzkót annyira, mint midőn 'sok bohóskodására ezt mondam neki: 'Önt, mint látom, schweiczi létére sem igen epeszi a' honvágy; — erre mi elmosolyodtunk, 's ő maga majd nem pukkadásig kaczagott, rutul kinevetvén nemzete' legszebb, legnemesebb jellemvonását, melly most már hihetőleg csak tisztább, romlatlanabb kebelű pórjaik' szivrepesztő birtoka. — A' negyedik utitársunk egy, az előbbivel ellenkező, keleti komoly természetű magyar ember vala, egy valódi művelt, jó gondolkodású 's érzelmű hevesmegyei földesur, kivel nemcsak a' föld' terméséről, nemcsak a' buza és gyalju' műkénti keletéről, de a' föld feletti dolgokról is sokoldalulag 's igen okosan lehetett beszélni; bizony pedig hazánkban, hol magyar uraink' nagyobb része, a' régibb gyakorlati gazdaságon 's honi törvény-tudományon kívül, más dologhoz alig ért alaposan, hola' minden más közérdek' elhanyaglását fennen hirdető egyoldalú politikai okoskodások' bálványi épülete nagyrészt nem egyéb,

mint az igaz és hamis tanítások' könnyen felkapott, zavaros, czéltalan utáncsevegése, — hol egy két politikai lapon kívül úgy szólván mit sem lapozgatnak, 's még csak kicsiny, de minden' műveltebb igaz magyar' figyelmét méltán 's általánosan igényelhető belletriai és tudományos nemzeti irodalmunkat is alig ismerik, 's hatás nélkül engedik elveszni a' nép' élete fölött, — hazánkban mondom, egy, az illy ferde irányú sokaság közöl ellenkező jobb tulajdonaival kiváló magyar földesurral utazhatni, nagy ritkaság, 's több ideig társalogni becses élelmény.

Azonban valamint a' legjobb étket utódjára szoktuk elcsemegézni, olyképen bánok jelenleg én is azon utitársam' megemlékezésével, ki velem együtt tervezé utunkat, kivel ezt, egy pár napot kivéve, két hónap' lefolyása alatt mindig együtt járva kelve végezém, 's kit minden utitársak közt legjobban szeretni 's legtöbbre becsülni, volt elég okom. Ez' utitárs pedig Erdélyi János vala, nekem a' barát és rokon, 's a' nektek és nekem egyaránt kedves magyar költő, ki már jó hire- és nevével beutazá a' testvérhazát, mielőtt e' valódi utra szánta volna el magát, 's kit hazafiui, szerelmi 's többféle szívderítő 's elmegyönyörködtető, lelkes szép költeményei után sokan szeretve és tisztelve ismerének már, mielőtt még személyesen is meglátták volna. Vele, nemcsak mint nyilvános pálya' érdemes bajnokával, de még inkább mint elveim- 's érzelmeimmel rokonilag egyező baráttal utazhatni, rám nézve kétszeres érdekekkel birt. Erdélyi' lelkületén, magányéletében is majdnem ugyanazon tulajdonok' összhangzata tükröződik, mellyek költeményeit olly tetszéstessé tevék; őt minden szép, jó, nagy és nemes iránti magas, tiszta lelkesedés, okos és jó életphilosophia, valódi mű-

veltséggel párosított népies egyszerűség, általában derült nyugalom, 's csak pillanatokra kitörő szenvedélyesség bélyegzik. Őszintesége sokszor nem ismer határt, 's nem ritkán keresztül ront a' közönséges szokások' feszes, 's főleg állírányú szabályain, mi arra nézve, ki őt közelebből nem ismeri, egyelőre különösnek tetszhetik, a' mivel ő ismét nem sokat gondol. Az én barátom nagyon közlekeny ember, 's beszédén az eleven, találékony eszűség bőven ömlik elő; a' legtöbb dolog' megítélésében sajátos önállású nézettel, 's felette jó tapintattal bír; kiváló kedélyessége mellett is hajlandó az éles satyrára, vitatkozásban sokszor igen heves és makacs, de majd mindig tanúságos. Mint minden magyar költő, úgy ő is nem tughatva el korunk' s kivált nemzetünk' főérdekének hódító befolyását, szeretet politizálni, de azért sokkal szívesebben 's melegebben beszél a' körébe szorosahban tartozó szépművészeti 's irodalmi ügyekről, mint költőink' 's íróink' nagyobb része szokott. Irodalmunkban legkevésbé lehet őt párt' emberének nevezni; a' korosabb és fiatalabb írók' nagyobb része által egyaránt szeretettelik, de ő nem épen mert kortárs, de mint irodalmi elveink' hívebb barátja, inkább csatlakozik az utóbbiak' néhányával. Legtöbb ellensége van a' vele nem vetélkedelő, irigy verselők közt, kik fölött csak szánakozni tudunk. 's magyar köznépi sorsa és állapota iránt mondhatlan részvéttel viseltetik, a' mi költeményeiből 's népies elemű írásmódjából is eléggé kitűnik. Ha majd mindig eleven, derült arczára tekintesz, azt hinnéd, hogy buslakodni sem tud, pedig mosolygása alatt

sokszor a' legmélyebb fájdalom' titkos borúja rejtezik. Ha szívét a' balsors' csapása megsebzé, mélyebben, 's inkább magában érzi, semhogy színelő búsaként másokkal éreztelné azt; ő nem gyáva panaszló, nem gyáva kétségbeeső, de enyhületet, vigaszt keresve használja a' jelent, mert tudja, hogy másoknak is bár a' mult' és jövő' fontosabb intése soha nem feledkezik meg.

— A' költő ritkaság,
A' nép' virága, szive, ütere.
Lengvén hajában zöld laurus-ág,
Ő a' világnak legjőbb embere.
A' sokaságtól távol, és szerény:
Országutak helyét jár kis ösvényen.
Nincs rajta semmi álság, semmi fény,
A' lárságban egy ő — idegen.
— Kívette keble' szózatát,
Szépitgeté ő a' közéletet,
Kiénekelvén kedvét, bánatát,
A' sírba, mint jó ágyba, léphetett.

Ezt Erdélyi dallá, 's csendes bájdalában saját képét, 's rózsák- és tövisekkel körzött szép pályájának jelenét és jövőjét láthatjuk feltűnni. Ez — és ilyennek ismerjük én és többen e' széplelkű költőt és barátot; volt és van tehát mellő okom örvideni, hogy azon időben, midőn a' tavasz mintegy visszavirágzani, viszhangzani látszék az ő gyönyör-édes dalaít, vele együtt utazám be a' Tisza' és Maros' költői lelkesedésre ragadó báji-dékeit, 's itt szerzett tapasztalásom' leginkább derűs, 's olykor borús érzelmeit legelőször is az ő bizalmas, részvevő kebelével oszthatám meg. És én hiszem, érzem, hogy most visszavarázsló's visszavarázslott utazásomban is ő fog engem legrészvevőbb őrfigyellemmel kísérni. Legyenek hát e' sorok leginkább az ő baráti 's utlársi hűségének szentelve! —

Vachot Imre.